

Становище от доц. д-р Веселка Тончева,
Институт за етнология и фолклористика с Етнографски музей – БАН
за дисертационния труд на Величка Чаушева на тема:
**„Мястото на българския песенен фолклор в слуховото развитие на
подрастващите. Възможности за приложението му в съвременното образователно
пространство“**
за присъждане на образователната и научна степен „доктор“
Професионално направление 8.3 Музикално и танцово изкуство

Настоящото становище е написано и представено на основание на заповед №З-РК-36/29.10.2021 г. на Ректора на Нов български университет, както и на решение от Първото заседание на Научното жури по процедурата (проведено виртуално в периода 9–12 ноември 2021 г.). Предлаганият за защита дисертационен труд се състои от 202 стр., структуриран е в четири глави, съдържа три приложения.

Темата на дисертационното изследване се отличава с актуалност на проблематиката предвид протичащите динамични процеси в съвременното интерпретиране на традиционния музикален фолклор и вписването му в различни сфери, сред които е и образователната. Това, което прави впечатление в труда е практическият опит на дисертантката, който е добра база за изграждането на текста.

В Първа глава е направен исторически преглед на традициите в музикалното образование в някои чужди образователни системи – Унгария, Австрия, Румъния, Полша, Дания, Русия, САЩ, Япония. Проследена е историята на общообразователната система в България от Освобождението до днес с фокус върху мястото, което заема музикалният фолклор в първите учебници и по-общо в концепцията за обучението по музика. Авторката прави и кратък исторически преглед на извънучилищната музикална дейност в България за същия период. Последният раздел в тази глава е посветен на глобализацията и влиянието ѝ върху традиционния фолклор и образованието.

Обект на Втора глава на дисертацията са дефинираните от авторката „класическа“ и „не-класическа“ фолклорна култура. За да се изясни съдържанието им, са привлечени дефиниции на основополагащи понятия като „фолклор“, „култура“, „сцена“ и др. Отношенията между двата „варианта“ на фолклорната култура, приликите и разликите между тях са разгледани през различни призми: устно – писмено; село – град, ролите изпълнител – слушател; значението на темперицията, на дешифрирането и нотацията за писменото фиксиране, а също и на технологиите за звуковото фиксиране на фолклорната музика; ролята на композиторския подход при обработката на народни песни и съвременните им трансформации.

Оценявам високата информативна наситеност на първите две глави, но те в известна степен нямат конкретна връзка с темата на дисертационния труд. На места са изложени „азбучни истини“ и познати съждения, в които няма директни отпратки към обекта, предмета и целите на изследването. Наред с това присъстват и неточни твърдения, като напр. „*Българинът-християнин се образова по обреден път, независимо от килийните училища*“ (с. 71), в което се смесва характеристика на традиционната култура и възрожденски образователен модел. Срещат се твърдения, които не отговарят на нивото на един научен труд като напр. „*Идентичността на всеки народ е неговия*

фолклор“ (с. 59) или „Българинът-християнин не е знаел, че е имал фолклор“ (с. 66), както и такива с есеистичен характер – напр. „Глобализацията „отвори“ очите на образованието, но „затвори“ сърцето ни към фолклора“ (с. 49).

В Първа и Втора глава са обхванати множество аспекти от функционирането на традиционната култура (не само музикална), но дали те всички имат значение и какво е то за изпълняване на целите на авторката? С оглед на заглавието на дисертацията, което е доста конкретно, съдържанието ѝ по същество е разгърнато в следващите две глави на труда.

Трета глава „Музикалнослухово възпитание на подрастващите чрез българския песенен фолклор“ започва с исторически преглед, но този път конкретно по темата – на предучилищното музикално възпитание в България от Освобождението до днес. Обърнато е внимание на българския песенен фолклор в това възпитание и на значението му като фактор в слуховото развитие на подрастващите. Намирам този преглед (заедно със съпътстващото го Приложение 1 с три таблици) за ценен и приносен, тъй като от една страна той синтезира историческия опит в съответната област, а от друга, чрез него наблюденията на В. Чаушева се поставят в конкретен културно-исторически контекст.

Център на тази глава е извеждането на модел за музикалнослухово възпитание чрез българския песенен фолклор в детската градина като първо стъпало в образованието и възпитанието на детето. За тази цел дисертантката си поставя конкретни задачи, сред които освен музикалнопедагогическите се откриват и такива като „да се създаде чувство за национална принадлежност“ или „да се изгради оценъчно отношение към себе си и другите“, които са от различен порядък и намирам за неуместни, ако нямат достатъчно научна аргументация.

Извеждането на модела е разгърнато в два етапа. *Първият етап* е свързан с разпъването и води до изводи на В. Чаушева по отношение на подходящите звукореди за начало на музикалнослухово възпитание чрез българския песенен фолклор при децата в предучилищна възраст, а именно трихорд за най-малките и тетрахорд за по-големите. Предложени са варианти с различна интервалова структура на звукореди в посочените амбитуси.

Тук авторката цитира П. Минчева с твърдението, че „почти всеки от тоновете на един и същ звукоред може да бъде заключителен“, но след това става дума за „осъзнаване на ладовата система“. Каква ладова система се визира в амбитус трихорд или тетрахорд и как това се съчетава с идеята, че всеки тон е възможен като заключителен?

Едновременно с разширяване на амбитуса и усложняване на ритмиката (и развиване на изохронията) в последващите модели е направен и извод, свързан с метрума/размера на народните мелодии, който гласи: „Децата могат еднакво добре да овладяват песенни модели, както в равноделен, така и в неравноделен размер“ (с. 124). Предложени са примери в 9/8, 7/8, 13/16. В този дял бих посочила някои неточности от етномузикологична гледна точка – определени тетрахорди са посочени като ладове (*еолійски, дорийски, йонийски*), но това практически са само първите/долните тетрахорди на тези ладове според класификацията на Глареан и това следва да се укаже. Това се отнася и за първия/долния тетрахорд на *макам хиджас*, също посочен като макам (с. 124). Неприемливо е в дисертационен текст да се бърка метрум/размер 13/16 – както

е посочен, със 7/16 – какъвто е действително, и то не еднократно (с. 129, 137). Утвърдено правило за нотирание на песенни образци (не само народни) е когато на сричка отговаря нотна стойност осмина, шестнадесетина и пр., да не се използват свързващи *ребра*, а всяка нота да е с отделна *опашка*.

При Втория етап, обхващащ същинската работа, дисертантката посочва различните видове слух като общи положение, приемани от нея за важна база, от която трябва да поеме развитието и усъвършенстването на музикалните способности на децата. След това е поставен въпросът за формиране и развитие на тези музикални способности чрез българския песенен фолклор с оглед на избора на конкретен местен репертоар с диалектни характеристики или и на такъв от други региони.

Изведени са важните стъпки при заучаването на нова народна песен, които са ценни като личен опит на авторката. След тях са посочени невключени в програмата на предучилищното образование метруми/размери (13/16, 7/8б) и ладове (миксолидийски, макам хиджас). Особено важни за изследването и сполучливо подбрани са предложените образци в различни ладове и метруми/размери като примери за развитие на мелодическия слух, ладовия и метроритмичния усет. Тук бих обърнала внимание на пентатониката, в която е предложен песенен пример, и тъкмо като пентатоничен е посочен, но по-надолу четем „*песента е в изявен минорен лад с изпуснати II и VI степен*“ (стр. 138). Пентатониката е самостоятелен тонов род със своите белези и не е минорен лад.

В Четвърта глава на текста „*Анализи за мястото на българския песенен фолклор в днешната музикално-възпитателна система на предучилищното образование*“ са изложени резултатите от проведени анкети сред родители на деца, участващи във вокални групи, на самите деца и на ръководители на подобни групи. На базата на показаните на с. 147 и с. 148 диаграми, от които става ясно, че голям процент от родителите слушат народна музика, но също така и голям процент от тях нямат професионален музикален опит, В. Чаушева заключава, че „*зад предпочитанията на родителите към нашия фолклор може би „стои“ любовта към народната песен, което тяхното дете е проявило и е „пренесло“ в семейната среда*“ (стр. 148). Това е една от хипотезите на този труд, но аргументацията за нейното потвърждаване за мен е неубедителна.

Направените от анализите на анкетите изводи и особено препоръките имат преди всичко практическа стойност. Повече приноси откривам в изведените в края на главата възможности за приложението на българския песенен фолклор в съвременното образователно пространство, обособени в две ключови ядра – организация на музикално-възпитателно взаимодействие в и извън детската градина. За сметка на множеството литература и източници, привлечени в Първа и Втора глава, прави впечатление, че в тази Четвърта глава няма нито едно позоваване на научна литература, свързана с проблематиката – в сфери като възрастова психология, педагогика и теория на възпитанието и др. съществуват изследвания, които можеха да се превърнат в опора при интерпретиране на събрания материал.

Така вероятно щеше да се избегне и употребата на понятия от сферата на емоционалността като „любов“ („*да се създаде любов към българската народна песен*“, с. 116), „обич“ („*обич към българската музикална традиция*“, с. 157), „щастие“ („*това*

им носи щастие“, с. 153), „радост“, „удоволствие“ (*„за тях ще бъде истинска радост и удоволствие да пеят“*, стр. 134) или от сферата на естетиката (*„да се научат да виждат красивото“*, с. 116), които нямат място в научен текст, освен ако не са подплатени с инструментариума и терминологията на психологията.

Заключението на дисертационния текст обобщава всичко изложено и извежда най-важните акценти от труда.

Авторката представя 3 публикации (в сборници от конференции) по темата на предлагания за защита труд, които отговарят съдържателно на дисертационния текст. Бройката покрива изискуемия минимум за публична защита. Авторефератът отговаря на формалните и съдържателни изисквания и съответства на текста на дисертацията.

В заключение, независимо от направените бележки, дисертационният труд съдържа определени научно-приложни приноси, които имат своята стойност и биха послужили в практиката на преподаватели по музика в предучилищна възраст. С най-висок принос се откроява Трета глава на текста. В нея са предложени конкретни музикални модели и песенни примери (със съответните звукореди и в избрани метруми/размери), чрез които при обучението по музика на деца в предучилищна възраст (детска градина и дори яслени групи) да се постигне слухово развитие при музикалното възпитание чрез български песенен фолклор. Въз основа на всичко казано, предлагам на уважаемото научно жури след успешна защита да присъди на Величка Чаушева образователната и научна степен „доктор“ в област на висше образование 8. Изкуства, Професионално направление 8.3 Музикално и танцово изкуство

6.01. 2022 г.

доц. д-р Веселка Гончева